

Dr hab. n. med. Czesław Żaba
Kierownik Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej
Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Ocena

rozprawy doktorskiej mgr biologii Anny Karpiewskiej

na temat:

„Ustalanie spornego ojcostwa w Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu – kazuistyka, analiza wyników oraz błędów, problemy i postulaty”.

Pozwy w sprawach o ustalenie ojcostwa dotyczą spraw zaprzeczenia ojcostwa, unieważnienie jego uznania i sądowego ustalenia ojcostwa. Zakończone wyrokiem postępowanie sądowe pozwala ustalić ojcostwo biologiczne, ojcostwo prawne, wyjaśnić wątpliwości mężczyzny, jeżeli nie jest pewny swojego ojcostwa. Postępowanie sądowe w tego typu sprawach jest rozpatrywane przez wydziały rodzinne i nieletnich sądów, które w toczących się sprawach wykorzystują wyniki badań biologicznych. Najwyższą wartość dowodową w tych ekspertyzach obecnie odgrywa analiza molekularna, wykorzystująca polimorfizm DNA człowieka, które są obiektywnymi badaniami biologicznymi. Są one szeroko wykorzystywane w tych sprawach, ponieważ kod genetyczny zawarty w DNA jest przekazywany dziecku przez biologicznych rodziców. Na podstawie przeprowadzonych badań DNA można nie tylko wykluczyć ojcostwo w sposób pewny, jak również je potwierdzić z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością.

W Polsce badania genetyczne w sprawach ustalania ojcostwa przeprowadzane są już od początku lat 90. XX w. Wcześniej wykorzystano inne rodzaje badań: badania stanu zdrowia mężczyzny, ekspertyzy antropologiczne, serologiczne oraz HLA. Badania DNA w sprawach dotyczących dochodzenia ojcostwa stały się rutynową praktyką w pracowniach hemogenetycznych Zakładów Medycyny Sądowej Uniwersytetów (Akademii) Medycznych. Ekspertyzy z badań DNA dostarczyły potężne narzędzie badawcze umożliwiające różnicowanie osobnicze, a tym samym ustalenie ojcostwa. Wymiana doświadczeń pomiędzy laboratoriami genetyczno-sądowymi stanowi istotny czynnik w rozwoju badań i eliminacji ewentualnych błędów laboratoryjnych.

Dotychczas nie dokonano obszernej analizy wszystkich zastosowanych metod badań w laboratoriach genetyczno-sądowych. Ponadto piśmiennictwo dotyczące tego aspektu badań porównawczych zawiera niewiele pozycji. Każde nowe doniesienie dotyczące aspektu ewolucji badań genetyczno-sądowych dotyczące badań o ustalenie ojcostwa dostarcza cennych informacji przydatnych w rozwiązywaniu problemów związanych z opiniowaniem, a także z niezgodnościami laboratoryjnymi.

Rozprawa doktorska mgr Anny Karpiewskiej obszernie przedstawia aspekty prawne, a przede wszystkim laboratoryjne w sprawach o ustalenie ojcostwa w oparciu o analizę wyników badań wykonanych w Katedrze Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu w latach 1966-2014.

Przechodząc do właściwej oceny pracy stwierdzam, że wybór tematu był trafny i interesujący z punktu widzenia sądowo-genetycznego.

Przedstawiona do oceny praca jest starannie opracowanym wydrukiem liczącym 183 karty. Układ pracy jest typowy z podziałem na rozdziały i podrozdziały. Praca składa się ze wstępu, celu pracy, materiału i metod badań, wyników, dyskusji, streszczenia w języku polskim i angielskim. Zwraca uwagę brak rozdziału z wnioskami, które doktorantka zamieściła w rozdziale z dyskusją.

W pracy autorka zamieściła 219 pozycji piśmiennictwa, a ponadto akty prawne i strony internetowe, 21 tabel i 27 rycin oraz wykaz skrótów.

Wstęp do rozprawy jest 62 stronicowym rozdziałem omawiającym zagadnienia dotyczące aspektów prawnych i analitycznych w sprawach dochodzenia ojcostwa. Doktorantka przedstawiła w nim definicję ojcostwa i macierzyństwa oraz sytuację prawną dziecka urodzonego w małżeństwie i poza małżeństwem. Dokładnie opisała ewolucję i rozwój aspektów prawnych dochodzenia ojcostwa. W dalszej części wstępu scharakteryzowała i opisała dawne i obecne metody badań laboratoryjnych oraz markery seroantropologiczne wykorzystywane w sprawach o ustalenie ojcostwa. Uwzględniła także badania statystyczne poszczególnych metod badawczych w dochodzeniu ojcostwa. Omówiła rolę Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii, które było i jest inspiracją aktów prawnych, zaleceń, a także wymogów dotyczących badań w laboratoriach genetyczno-sądowych.

Wstęp pracy przemawia o bardzo dobrej znajomości tematu i doskonałym przygotowaniu merytorycznym doktorantki. Rozdział jest ciekawie i starannie napisanym tekstem, zawierającym dużo istotnych informacji opartych na przeglądzie piśmiennictwa i aktów prawnych. W pracy są odniesienia do obszernych materiałów źródłowych dotyczących badań

biologicznych stosowanych w dochodzeniu ojcostwa. Tekst jest napisany profesjonalnym, a jednocześnie zrozumiałym językiem i stanowi doskonale wprowadzenie w dalsze części pracy.

Cel pracy został jasno sprecyzowany, szczegółowo i całościowo obejmują zagadnienia, które dotyczą przedstawionej rozprawy. Stanowią one logiczną kontynuację wstępu.

Celem pracy było zebranie danych dotyczących ustalenia ojcostwa wraz z analizą wyników badań przeprowadzonych w Katedrze Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu w okresie od 1966 do 2014 r. oraz określenie i przydatności zastosowanych technik badawczych w ekspertyzach w medycynie genetyczno-sądowej.

W celach uwzględniła również badania nietypowe w ustaleniu ojcostwa jak badanie bliźniąt, osób w związkach kazirodczych, czy płodu (prenatalne). Doktorantka w celach pracy poruszyła także problem występowania błędów w badaniach laboratoryjnych oraz opiniodawczych i wynikających z tego problemów.

Realizacja tych zadań wymagała od Doktorantki ustalenia wykonywanych badań w Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej UM we Wrocławiu w latach 1966-2014. Materiałem do badań była dokumentacja wyników badań laboratoryjnych wykonanych różnymi technikami badawczymi na potrzeby ustalenia ojcostwa. Ekspertyzy zostały podzielone na trzy grupy w zależności od zastosowanej metody: 1) serologiczne (lata 1966-2003), 2) DNA-RFLP (lata 1991-2005) i 3) DNA-STR (lata 1998-2014). Wszystkie techniki badań laboratoryjnych wykorzystywały jako materiał badawczy krew, a w badaniach DNA wykorzystywano również wymazy ze śluzówki policzka; w niektórych przypadkach były to np. kości, zęby, a także przedmioty z pozostawionym materiałem genetycznym (np. szczoteczki do zębów, szczotki do włosów).

Godnym podkreślenia jest bardzo duży materiał badawczy obejmujący 16508 ekspertyz. Autorka szczegółowo przedstawiła metodykę zastosowanych badań dotyczących układów grupowych krwi, antygenów krwinek białych, polimorfizmu izoenzymów. Obszernie przedstawiła badania polimorfizmu DNA metodami RFLP, STR, a także badania mitochondrialnego DNA i polimorfizmu pojedynczego locus.

Metody zostały dobrze opisane a dokumentacja przedstawiona w części wyników pracy.

Wyniki poddano rzetelnej weryfikacji i ocenie.

Doktorantka uzyskała interesujące wyniki uwzględniające metody badań laboratoryjnych, które przedstawiła w formie opisu oraz graficznej za pomocą przejrzystych i czytelnych rycin oraz tabel, które ułatwiają merytoryczną ich interpretację.

Analiza odsetka wykluczeń ojcostwa w poszczególnych latach w analizowanym okresie wykazuje tendencję zniżkową od ok. 40% w latach 70. XX w. do nawet 12% w ostatnim okresie. Szczegółowa analiza wykluczeń ojcostwa pozwoliła ustalić liczbę układów wykluczających, która była uzależniona od zastosowanej metody badawczej w określonym okresie.

Rozprawa kończy się dyskusją, która jest sformułowana czytelnie, zrozumiale, mimo szeroko ujętego zagadnienia. W dyskusji autorka umiejętnie przedstawiła własne spostrzeżenia z poglądami innych autorów posługując się dużym, bo liczącym ponad 200 pozycji piśmiennictwa, które jest dobrze dobrane.

W tym rozdziale bazując na przedstawionym piśmiennictwie oraz na uzyskanych wynikach Doktorantka omawia wyniki, które wskazują m.in., że początkowo wysoki odsetek wykluczeń, wynikający najprawdopodobniej z hipotezy niesłusznego pozywania mężczyzn przez kobiety, ustabilizował się w XXI w. na poziomie poniżej 20%. Prawdopodobną przyczyną takiej sytuacji wydaje się być fakt zmiany świadomości w społeczeństwie. Szeroki dostęp do informacji uświadamia kobietom, że obecnie dostępne metody badawcze w dochodzeniu ojcostwa jednoznacznie pozwalają ustalić ojcostwo. Ta część pracy wskazuje na dobrą znajomość piśmiennictwa tematu i dużą swobodę posługiwania się zawartymi w niej danymi. Cel postawiony przez doktorantkę został osiągnięty.

Podczas analizy tekstu nasuwają się drobne uwagi. W pracy często używany jest termin „wyłączenie” jako synonim „wykluczenia”. W środowisku genetyków sądowych ww. terminy są powszechnie stosowane zamiennie. Znaczenie językowe obu tych terminów nie jest jednak tożsame. W ocenie recenzenta trafniejszym jest termin „wykluczenie”.

Na stronie 32 Autorka opisuje badania dotyczące mitochondrialnego DNA. W kolejnych wierszach pojawia się skrót „mtDNA”, który nie został uwzględniony w „Wykazie skrótów”; podobna uwaga dotyczy skrótów: rRNA, tRNA; nie podano również ich wytłumaczenia.

Wskazane wyżej uwagi w żaden sposób nie obniżają wartości merytorycznej pracy. Praca jest napisana przejrzysto, w sposób dojrzały i świadczy o dobrej znajomości zagadnienia oraz umiejętności ujęcia własnych badań w dyskusji z innymi badaczami. Doktorantka zachowała ostrożność i poczucie odpowiedzialności w formułowaniu końcowych ocen.

Reasumując stwierdzam, że opracowanie mgr biologii Anny Karpiewskiej jest interesującym doniesieniem naukowym posiadającym wartości poznawcze i praktyczne. Praca może przyczynić się do przybliżenia biologom, lekarzom medycyny sądowej, prawnikom wielu zagadnień z zakresu genetyki sądowej.

Z satysfakcją stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr biologii Anny Karpiewskiej p.t.: „Ustalanie spornego ojcostwa w Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu – kazuistyka, analiza wyników oraz błędów, problemy i postulaty” spełnia wymogi pracy doktorskiej i warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

Zwracam się do Pani Dziekan i Wysokiej Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu z wnioskiem o dopuszczenie mgr biologii Anny Karpiewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kierownik
Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej

Dr hab. n. med. Czesław Żaba